

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-4-68-7>

УДК 027.08:378.147

Демчина Л.І.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАДИГМИ ЗМІСТУ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОСВІТИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Анотація. Розглянуто, існуванні багатьох концептуальних парадигм змісту бібліотечно-інформаційної освіти в Україні та світі, які з часом змінюють одна одну в залежності від вимог зовнішнього середовища, все ж одна з них вважається базовою, яка є своєрідним фундаментом, гарантом подальшого існування бібліотек в цілому та бібліотечно-інформаційної освіти зокрема в сучасному інформаційному суспільстві і в перспективі. Виходячи з аналізу вітчизняного і світового досвіду, базовою концептуальною основою змісту бібліотечно-інформаційної освіти слід вважати документивну парадигму, основу на пріоритеті соціально значущої документованої інформації, зафіксованої на різних спеціально створених людиною матеріальних носіях, різними знаковими системами, що є головним об'єктом професійної діяльності майбутніх бібліотечно-інформаційних фахівців щодо її пошуку, відбору, придбання, опрацювання, зберігання й організації оптимальних умов доступу до неї.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційна освіта, документально-комунікаційна система, концептуальна парадигма, освітньо-професійна програма, інтеграція, диференціація.

Demchyna Liubov

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

CONCEPTUAL PARADIGMS OF CONTENT OF LIBRARY AND INFORMATION EDUCATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL AND WORLD EXPERIENCE

Summary. The existence of many conceptual paradigms of the content of library and information education in Ukraine and in the world is considered, which eventually change each other depending on the requirements of the environment, yet one of them is thought to be the basic one, which is a peculiar foundation, guaranteeing the further existence of libraries in general and library and information education in particular in the modern information society and in the future. From the analysis of national and world experience a documented paradigm should be considered as the fundamental conceptual basis of the content of library and information education. It is based on the priority of socially significant documented information recorded on various material carriers specially created by human, various sign systems that are the main object of future library and information specialists' professional activity on its search, selection, acquisition, processing, storage and organization of optimal conditions for access to it. The analysis of the current state of the documentary-communication cycle disciplines teaching in the universities of Ukraine and other countries made it possible to conclude their prevalence in the curricular and educational and professional programs of librarian and information studies bachelor and master preparation. Various educational systems are similar in this context. The difference is that foreign universities prefer electronic forms of documents (online and offline) and their collections, which provides the librarian and information studies specialists education that is adapted to modern information technologies implementation and is a prerequisite for the transition to a new level of the document and information sphere through its modernization, innovation and transformation.

Keywords: library and information education, documentation and communication system, conceptual paradigm, educational and professional program, integration, differentiation.

Постановка проблеми. Інформатизація суспільства суттєво впливає на стан та перспективи розвитку бібліотечно-інформаційної практики, науки й освіти. Нині документально-комунікаційна система має сприйняти електронні документи як один із фондоутворювальних об'єктів, стати об'єднуючим чинником між традиційним та електронним сегментами документного простору. Це об'єктивно зумовлює необхідність удосконалення документологічної складової вищої бібліотечно-інформаційної освіти (далі – БІО) України. За цих умов документально-комунікаційна система підлягає значним трансформаційним перетворенням, які вимагають адекватних реагувань вищої БІО.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формуванню доку-

ментологічної складової підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні дозволить порівняльний аналіз викладання дисциплін документально-комунікаційного циклу в інших країнах світу. Це особливо важливо у зв'язку з прагненням України приєднатись до європейського і світового освітнього простору. Використання порівняльного підходу дозволяє, по-перше, виявити загальне і національно особливе в документологічній підготовці бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні та світі; по-друге, визначити позитивне у світовому досвіді, що може бути творчо запозичене українською галузевою вищою школою; по-третє, експортувати до світового освітнього простору кращі здобутки вітчизняної системи підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів. Це сприятиме взаємозбагаченню систем

галузевої освіти; налагодженню широких міжнародних контактів; підвищенню престижу і конкурентоспроможності української БІО за кордоном; розповсюдженню успішного досвіду ВНЗ України; визнанню внеску вітчизняних вузів у світовий освітній процес, розширенню їхнього впливу на світовий бібліотечно-інтелектуальний клімат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання удосконалення вищої бібліотечно-інформаційної освіти завжди знаходилося в центрі уваги науковців, зокрема окремі її аспекти досліджували В.В. Загуменна, В.О. Ільганасва, Т.І. Ківшар, О.П. Коршунов, С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнарченко, О.В. Матвієнко, М.І. Сенченко, Г.В. Сілкова, С.В. Сищенко, В.К. Скнар, М.С. Слободяник, А.В. Соколов, А.А. Соляник, Ю.М. Столярів, Л.Я. Філіпова, А.С. Чачко, Г.М. Швецова-Водка, І.О. Шевченко, В.М. Шейко та ін.

Мета статті. Порівняльний аналіз сучасного європейського і світового досвіду підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів свідчить: кожна країна має свої національно-специфічні традиції в цій царині, що унеможливорює пряме запозичення зарубіжного досвіду. Постає об'єктивна необхідність розроблення власної національної стратегії документологічної підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів з огляду на загальносвітові тенденції і реалії української вищої освіти. Відмітними ознаками світового досвіду є: спрямованість навчання студентів ВНЗ на роботу із сучасними електронними джерелами інформації; інтеграційні процеси, що виявляються в узгодженості освітніх програм різних країн, регіонів, їхній уніфікації; об'єднання споріднених освітніх напрямів і спеціальностей документально-комунікаційного профілю, що сприяє мобільності випускників у сучасній системі соціальних комунікацій та на ринку праці; спадкоємність і послідовність документологічного навчання на рівні освітніх напрямів, спеціальностей, спеціалізацій, освітньо-кваліфікаційних ступенів освіти, змісту навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу; орієнтування бібліотечної спеціальності на інновації в реаліях сучасного електронного середовища; наявність стандартів освіти на державному і регіональному рівнях та ін. Орієнтація на світові тенденції з урахуванням кращих вітчизняних традицій дозволить підвищити якість документологічної складової підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні, сприятиме її органічному входженню до європейського і світового освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтування перспективних напрямів удосконалення документологічної складової підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні за умов ступеневої освіти потребує вивчення та порівняння вітчизняного і зарубіжного досвіду. Використання порівняльного підходу дозволяє, поперше, виявити загальноє і національно особливе в документологічній підготовці бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні та світі; по-друге, визначити позитивне у світовому досвіді, що може бути творчо запозичене українською галузевою вищою школою; по-третє, експортувати до світового освітнього простору кращі здобутки вітчизняної системи підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів. Це сприятиме взаємозба-

гаченню систем галузевої освіти; налагодженню широких міжнародних контактів; підвищенню престижу і конкурентоспроможності української БІО за кордоном; розповсюдженню успішного досвіду ВНЗ України; визнанню внеску вітчизняних вузів у світовий освітній процес, розширенню їхнього впливу на світовий бібліотечно-інтелектуальний клімат.

Слід підкреслити зростання впливу документального підходу на зміст БІО в європейських та інших країнах світу. Це виявляється в зміні назв факультетів, кафедр, спеціальностей, спеціалізацій, кваліфікацій, курсів. Зокрема переважають такі словосполучення, як «документно-інформаційний», «документно-комунікаційний», що свідчить про базове значення документальної парадигми в змісті освіти [1; 3].

Порівняльний аналіз свідчить, що в підходах до змісту БІО в Україні та світі є багато спільного. Загальним можна вважати поліпарадигмальність – існування декількох концептуальних підходів до змісту освіти. Серед них: книгитивний (основний об'єкт бібліотечно-інформаційної діяльності й освіти – книга, видання); документивний (основний об'єкт – документ, тобто інформація, закріплена на спеціально створеному матеріальному носіїві); інформативний (основний об'єкт – документована або усна інформація, відомості, дані); когнітивний (основний об'єкт – знання); комунікативний – передавання в часі та просторі соціально значущої документної чи усної інформації та знань у суспільстві. Це дає підстави вважати поліпарадигмальність методологічним принципом сучасної вищої БІО України та світу. Вона передбачає існування декількох теоретичних підходів або концепцій, на основі яких обґрунтовуються цілісні, завершені моделі освітнього процесу, що за змістом і формою відповідають вимогам бібліотечно-інформаційної теорії, практики й освіти, визнані професійною спільнотою [2; 4].

У різних ВНЗ бібліотечно-інформаційного профілю активно використовуються платформи електронного навчання. Експерти з означених та інших установ засвідчують користь використання сучасних мережевих колаборативних технологій. Вони підтримують конструктивістський підхід до навчання та мають великий потенціал для налагодження комунікації, підтримки гнучкості в освітніх процесах, полегшення агрегації, організації, обміну інформацією, знаннями й ідеями, демонстрації різноманітності наукових інтересів, підвищення зацікавленості в процесах навчання. Web 2.0 дозволяють легко публікувати, використовувати, коментувати та посилатися на відповідні ресурси в різних інформаційних середовищах, допомагають студентській аудиторії розвивати практичні навички дослідження, потрібні у світі, який нині значною мірою побудований на цифрових середовищах соціальної комунікації.

На основі зіставлення різних освітніх систем виявлено існуючі суттєві відмінності в змісті БІО в Україні та світі. Найважливіша особливість полягає в тому, що в зарубіжних країнах, зазвичай, дотримуються демократичних поглядів на зміст галузевої освіти, що виявляється перш за все в «мирному» співіснуванні різних парадигм у змісті галузевої освіти, пріоритет яких зумов-

лений попитом на ринку праці випускників. У вітчизняній же традиції означені парадигми часто помилково розглядаються як конфліктні, взаємовиключні. Це стає приводом для тривалих дискусій між представниками різних наукових та освітніх шкіл, що призводить у кінцевому рахунку до парадигмальної невизначеності, порушення принципів послідовності і спадкоємності в бібліотечно-інформаційній освіті на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Загальним у вітчизняній і світовій системах вищої БІО є те, що документологічна її складова виявляється у двох основних формах: 1) як організаційно-оформлений компонент – спеціальності, спеціалізації, навчальні дисципліни документально-комунікаційного циклу, рівні підготовки, назви факультетів, кафедр тощо; 2) як наскрізне явище, наявне в «розсіяному» вигляді в змісті загальнопрофесійних, професійно орієнтованих, спеціальних навчальних дисциплінах і курсах за вибором. Специфічним є те, що у світовій практиці широко застосовуються різні організаційні форми системного втілення документологічного змісту освіти в навчальний процес зокрема через уведення до навчальних планів, присвячених вивченню як усієї сукупності існуючих джерел інформації, так і окремих типів і видів документів. Серед них: «Характеристика джерел (носіїв) інформації», «Публікації», «Мультимедіа», «Картографічні видання», «Музичні мультимедіа», «Рідкісні книги» та ін. У вітчизняній галузевій освіті, зазвичай, переважають латентні його форми, тобто розосередженість документологічного знання в багатьох навчальних дисциплінах, програмами яких передбачено вивчення як загальних, так і специфічних рис різних типів і видів документів – від книг до CD-R. Серед них: «Книгознавство та історія книги», «Патентознавство», «Бібліотечні фонди», «Діловодство», «Аналітико-синтетична переробка інформації», «Обслуговування в бібліотеці» та ін. Звести до мінімуму дублювання початкового матеріалу дозволить, на наш погляд, викладання фундаментального курсу «Документологія», предметом вивчення якого мають стати документи різних типів і видів, аналоги такої дисципліни під різними назвами можна віднайти у світовій освітній науці і практиці.

Висновки і перспективи подальшого розвитку. Аналіз сучасного стану викладання навчальних дисциплін документально-комунікаційного циклу у ВНЗ України та інших країнах світу дозволив дійти висновку про їхню пе-

реважування в обсязі і змісті навчальних планів та освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів і магістрів бібліотечно-інформаційного профілю. У цьому полягає подібність різних освітніх систем. Відмінність виявляється в наданні пріоритету зарубіжними ВНЗ електронним документам (онлайновим та офлайновим) та їх сукупностям, що забезпечує підготовку бібліотечно-інформаційних фахівців, адаптовану до сучасних інформаційних технологій, є обов'язковою умовою переходу на новий рівень розвитку документно-інформаційної сфери через її модернізацію, інновацію і трансформацію. Для вітчизняної БІО характерним є її орієнтування як у минулому, так і за умов інформатизації переважно на друковані документи книжкового типу, що не повною мірою відповідає об'єктивним процесам урізноманітнення об'єктів сучасної професійної бібліотечно-інформаційної діяльності та очікуванням користувачів, які прагнуть оперативного отримання інформації на будь-якому матеріальному носії. Порушення паритету між традиційними й електронними документами через переважування друкованих видів документів у змісті навчання бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні неминуче зумовлює його «запізнення» в адекватному реагуванні на зміни в інформаційних потребах суспільства в фіксованій інформації та знаннях, штучно створює ситуацію «доганяючого розвитку» освіти, яка за своєю суттю має носити випереджальний характер.

Аналіз свідчить, що у світовому досвіді підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів переважають тенденції інтеграції, рівень якої у вітчизняному варіанті значно нижчий. Інтеграційні тенденції виявляються в об'єднанні декількох споріднених спеціальностей в один ширший освітній напрям – документально-комунікаційний. Загальна фундаментальна підготовка фахівців забезпечує мобільність випускників у виборі майбутньої професійної діяльності, надає переваги на ринку праці через універсальність освіти. Запозичення, на наш погляд, потребує й існуюча в більшості зарубіжних країн внутрішньодержавна координація змісту галузевої освіти, яка передбачає «закріплення» за окремими ВНЗ країни не лише спеціальності «029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а й спеціалізації. Тобто система вищої БІО в Європі та світі базується на органічному поєднанні принципів інтеграції і диференціації, що слід реалізувати в реформуванні вітчизняної освіти.

Список літератури:

1. Богун Н. Перспективи розвитку бібліотечного фаху в контексті сучасних суспільних викликів та світових інтеграційних процесів: з досвіду Польщі. *Бібліотечна планета*. 2007. № 4. С. 26–28.
2. Тихонова Е.В. Система бібліотечного образования в Италии. *Библиотековедение*. 2006. № 6. С. 116–119.
3. Ferrer L.V.A. i de. Carrières de bibliothécaires en Europe. *Bulletin des bibliothèques de France*. 2000. № 1. P. 76–81.
4. Goethe-Institut-Deutsche Kultur im Dialog. Kyiv, 2002. 52 p.

References:

1. Bohun N. (2007). Perspektivy rozvytku bibliotechnoho fakhu v konteksti suchasnykh suspilnykh vyklykiv ta svitovykh intehratsiinykh protsesiv: z dosvidu Polshchi [Prospects for the development of the library profession in the context of contemporary social challenges and global integration processes: from the experience of Poland]. *Bibliotechna planeta*, no. 4, pp. 26–28.
2. Tykhonova E.V. (2006). Sistema byblyotechnoho obrazovanyia v Ytalyi. *Byblyotekovedeniye*, no. 6, pp. 116–119.
3. Ferrer L.V.A. i de. (2000). Carrières de bibliothécaires en Europe. *Bulletin des bibliothèques de France*, no. 1, pp. 76–81.
4. Goethe-Institut-Deutsche Kultur im Dialog (2002). Kyiv.